

'העברה' (טרנספר), הסכם-

הסכם בין רשויות הכלכלה בגרמניה ובין 'ההתאחדות הציונית בגרמניה' (ZVFD, Zionistische Vereinigung Für Deutschland) ובנק אנגלו-פלשתינה (היום: בנק לאומי לישראל). ההסכם נחתם באוגוסט 1933, אחרי משא-ומתן שארך שלושה חודשים. הה"ע איפשר העברת הון של יהודים מגרמניה לארץ-ישראל בידי עולים או משקיעים, בצורת העברת סחורות, וכן סייע להגירה מגרמניה.

תגובתם הראשונה של היהודים לרדיפות על יהודי גרמניה בידי הנאצים נועדה בעיקרה לשמור על זכויות היהודים, דבר שהתבטא בחרם האנטי-נאצי. ואולם, עניינם של הציונים התמקד בעיקר בסיכויים לנצל את המשבר כדי למשוך עולים לארץ. המכשול העיקרי בדרך לעליית עולים מגרמניה היו החוקים שאסרו הוצאת מטבע זר ממנה. החוקים הללו נחקקו לפני עלות הנאצים לשלטון בעקבות המשבר שפקד את הכלכלה בעולם, והם נועדו למנוע בריחת הון מגרמניה. ואולם, היו פרצות בחוקים ההם, ובמהרה גילו אותן מנהיגי הציונים בגרמניה ובישראל.

במאי 1933 ביקר בגרמניה ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית חיים ארלוזורוב. הוא הגיע לכלל מסקנה שהגירה רבת היקף מגרמניה תלויה בהקמת בנק למימוש נכסים בערבות בין-לאומית, שיטפל בחיסול נכסי היהודים בגרמניה בצורה מסודרת ויעביר את תמורתם לישראל בצורת סחורות מגרמניה. בכך תזכה גרמניה, בתמורה למטבע החוץ שלה, בהגדלת ייצורה וסחרה הבין-לאומי. אותה עת עשה איש עסקים מארץ-ישראל, סם כהן, הסכם פרטי עם משרד הכלכלה בגרמניה, ולפיו יורשו יהודים העומדים להגר מגרמניה להעביר את רכושם בצורת סחורות באמצעות החברה שלו עד לשווי של שלושה מליוני רייכסמרק.

אחרי שארלוזורוב נרצח ביוני 1933 הגיע כהן להסכם חדש עם השלטונות הגרמניים בדבר הרחבת ההסדר הקודם. ואולם, 'ההתאחדות הציונית בגרמניה' התנגדה לכך, ולחצה הן על הגרמנים והן על כהן להכניס את בנק אנגלו-פלשתינה בסוד העניינים במעמד של הנאמן של מעבירי הרכוש. בעקבות זאת נחתם הה"ע. ההסכם היה הבסיס לכול ההסדרים שנקבעו אחרי-כן בנוגע להגירת 'קפיטליסטים' מגרמניה ועלייתם לארץ, אף שבמרוצת השנים הוכנסו שינויים שונים.

ההסכם עסק בשתי קטגוריות של מעבירי רכוש:

1. יהודים שביקשו להגר מגרמניה ולהעביר כסף בשווי של יותר מ-1,000 לירות סטרלינג;
2. משקיעים שביקשו להשקיע כסף בארץ אך לפי שעה רצו להישאר בגרמניה.

ההסדר באשר לקטגוריה השנייה כלל גם העברת תרומות לקרנות הציוניות, דמי לימוד לסטודנטים ותשלומי גמלאות. לצורך הוצאת ההסכם אל הפועל הוקמו שתי חברות, חברת PALTREU (ראשי תיבות של Palästina Treuhandstelle Zur Beratung Deutscher Juden) בברלין, וחברת 'העברה' בתל-אביב. חברת PALTREU היתה שותפות של בנק אנגלו-פלשתינה, שהמשרד הארץ-ישראלי של התנועה הציונית בברלין ייצג אותו, ושל בנק מקס ורבורג ואוסקר וסרמן; החברה קיבלה את הכסף ברייכסמרקים וקנתה את המוצרים הגרמניים לייצוא. חברת 'העברה' בארץ היתה חברת בת של בנק אנגלו-פלשתינה, והיא קיבלה בארץ את המוצרים המיובאים, מכרה אותם ונתנה את התמורה לעולים, או שהיתה הנאמן של המשקיעים שנשארו בגרמניה.

התנועה הציונית היתה מעוניינת בהסכם משום שרצתה למשוך לארץ-ישראל עולים אמידים מגרמניה. הגרמנים היו מעוניינים בהסכם משלושה טעמים:

1. הם רצו להיפטר מן היהודים;
2. הם היו מעוניינים בהרחבת הייצור ובהגדלת מספר מקומות העבודה;
3. היה להם שיקול תעמולתי בערעור החרם האנטי-נאצי דווקא בנקודה סמלית, דהיינו, בארץ-ישראל.

ביקורת חריפה נמתחה על ההסכם מצד כמה חוגים יהודיים, בעיקר בגולה, כתקיעת טריז בחומת הסולידריות היהודית וכפגיעה בחרם האנטי-נאצי. תחילה היתה העמדה הציונית הרשמית שההסכם הוא הסדר פרטי בין הציונים בגרמניה ובין ממשלת גרמניה. רק בקיץ 1935 שונתה העמדה, בלחץ תנועת העבודה, משהתברר שההעברה היא הדרך המעשית היחידה המבטיחה עלייה מגרמניה.

עד 1935 חל ההסכם רק על עולים בעלי רכוש של 1,000 סטרלינג ומעלה. הסכום הוא נדרש מטעם שלטונות המנדט כתנאי לקבלת רשיון עלייה (סרטיפיקט) של 'קפיטליסט' (Vorzeigegeld). השלטונות הגרמניים העמידו את הסכום הדרוש במטבע זר, ומ-1935 חוייבה בכך חברת 'העברה' והדבר היה תלוי ביכולתה לשווק את מוצרי גרמניה. השוק הארץ-ישראלי היה קטן מדי, וחברת 'העברה' נאלצה להרחיב את פעילותה גם למדינות ערב השכנות.

נעשו נסיונות להגיע להסדרים דומים עם כמה מדינות במרכז אירופה ובמזרח. המוצלח שבהם היה ההסדר עם ממשלת צ'כוסלובקיה, שאיפשר העברת חצי מיליון לירות סטרלינג ואלפי עולים לארץ ערב מלחמת-העולם השנייה.

ההסכם עם גרמניה פעל גם בחודשים הראשונים אחרי פרוץ מלחמת-העולם השנייה, עד שהופסק מחמת ההסגר הכלכלי על גרמניה. בתוך פחות משבע שנים הבטיח ההסכם העברת שמונה מיליוני לירות סטרלינג לארץ-ישראל במישרין, ועוד שישה מיליונים בעקיפין.

אלפי עולים נהנו מן ההסדר, ומספר גדול בהרבה נהנה מן הגידול הכללי ביכולת הקליטה של הארץ הודות לזרימת ההון של יהודי גרמניה.